

Јасна Кнежевић*

Центар за породични смештај и усвојење Београд

ОДНОС ИЗМЕЂУ БИОЛОШКЕ ДЕЦЕ ХРАНИТЕЉА И ДЕЦЕ НА ХРАНИТЕЉСТВУ (ПЕРСПЕКТИВА БИОЛОШКОГ ДЕТЕТА)

Сажетак

Фокус стручних служби али и истраживачког рада када говоримо о породичном смештају је превасходно усмерен на подршку деци на смештају и хранитељима. Са друге стране, биолошка деца хранитеља и поглед на хранитељство из њихове перспективе, њихов доживљај о хранитељству, њихов однос са децом смештеном у породици често остају ван ових опсега. Рад има за циљ анализу начина на који биолошка деца хранитеља доживљавају односе са дететом смештеним у њиховим породицама. Истраживање је спроведено на узорку од шездесет једног биолошког детета хранитеља чији се родитељи баве хранитељством, узраста од дванаест до деветнаест година, оба пола (N=61, 33 девојчице, 28 дечака). Испитаници су биолошка деца хранитеља из хранитељских породица са територија које прати Центар за породични смештај и усвојење Београд. Технике коришћене за прикупљање података су упитник и продубљени интервју. Утврђена је повезаност између односа и укупног броја деце у породици, као и између година бављења хранитељством и квалитета односа биолошке деце хранитеља и деце на хранитељству. Добијени резултати указују да је однос између биолошког детета хранитеља и детета на смештају

---

* knezevicjasna94@gmail.com

према мишљењу биолошке деце веома позитиван, те да према карактеристикама односа (улогама које деца заузимају, компетитивности, удруживању) одговара односу који се формира међу сиблинзима.

Кључне речи: биолошка деца хранитеља, перспектива биолошке деце хранитеља, однос, карактеристике односа.

1. УВОД

Сазнања о доживљају биолошке деце хранитеља о хранитељству су доступна на основу не тако бројних истраживања. Уважавајући специфичности система алтернативне бриге у упоредној пракси, може се приметити да су ова сазнања доступнија у иностраној него у домаћој литератури где се чешће могу пронаћи закључци изнесени у оквиру ширих тема. Из истраживања Јанса и Харпа¹ сазнајемо да и родитељи и њихова биолошка деца сматрају да након реализације смештаја више немају довољно времена да посвете једни другима и развијању међусобног односа, мимо детета на хранитељству. Родитељи/хранитељи су неретко усмерени на припреме за долазак новог члана у породицу услед чега могу испустити из фокуса промене у понашању које испољавају њихова биолошка деца, вербално сагласна са њиховом одлуком да се баве хранитељством². Управо због вербализоване сагласности, родитељи могу превидети низ дилема, питања, страхова и осећања са којима се њихова деца могу суочавати при доношењу одлуке о бављењу хранитељством, по реализацији смештаја али и током његовог трајања. Јасно је да је неопходно да биолошко дете хранитеља у потпуности партиципира у процесу доношења одлуке о бављењу хранитељством њихове породице, а да његова сагласност мора бити изречена на основу потпуне информисаности детета³. У овом контексту, улога

1 Younes, M. N., Harp M. (2007). *Addressing the Impact of Foster Care on Biological Children and Their Families*. Child Welfare League of America. vol. 86, #4, July/Avgust 2007, pages 21-40.

2 Миленковић, С., Грујић, Д. (2010). *Хранитељство за бебе*. Београд: Центар за породични смештај деце и омладине Београд, стр. 116.

3 Кодекс професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије (2015) чланом 23 предвиђа да се сагласност „добија у процесу који подразумева пуну информисаност

стручних радника који врше поступак процене у Програму припреме кандидата за хранитељство⁴ је изузетно значајна: они би требало да детету пруже све потребне информације на начин који је у складу са њиховим узрастом и зрелошћу и осигурају да је његово изречено мишљење које узимају у обзир у процесу процене аутентично. У прилог гледишту да је неопходно биолошку децу хранитеља укључити у процес успостављања односа са биолошком децом хранитеља у најранијој фази говоре сазнања да су хранитељи чија су деца имала тешкоће да се прилагоде на промене породичне структуре и организације били склонији одустајању од бављења хранитељством⁵. Шта више, неки налази показују да разлог раскида 75% смештаја у периоду од прва три месеца по реализацији смештаја треба тражити управо у односима обележеним конфликтима или неслагањем између детета на смештају и биолошке деце хранитеља⁶. На овај начин, исцрпљују се ресурси свих страна укључених у конкретан процес, а поновна сепарација и промена у животу детета на хранитељству представљају још једно у низу искустава која могу бити трауматска.

1.1. Заснивање односа

Када је реч о припреми за смештај детета издвојеног из биолошке породице, подаци указују да код готово 40% деце и родитеља није обављена припрема за издвајање детета из породице а онда када је постојала сачињавало ју је једноставно објашњење разлога и информисање где дете иде⁷. Када је донета одлука о смештају детета у хранитељску породицу, процес припреме детета и породице се (онда када постоји време за припрему, односно када не говоримо о ургентном

корисника о правима, могућностима, разлозима, могућим ризицима и ограничењима појединих поступака, начинима документовања, поверљивости и ограничењима поверљивости, трошковима везаним за услуге и интервенције, одговарајућим алтернативама и праву корисника да одбију или повуку своју сагласност“

4 Правилник о хранитељству. *Службени гласник РС*, бр. 36/2008.

5 The fostering network. (2008). *Sons and daughters policy*. Internet https://www.thefosteringnetwork.org.uk/sites/www.fostering.net/files/public/resources/fostering-networks-position/sons_and_daughters_policy.pdf20/03/19.

6 Nuske, E. (2004). *Beyond the double edged sword: The Contradictory experiences of biological children in foster families*

7 Жегарац, Н. (ед.) (2014). *У лавиринту социјалне заштите: поуже истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају*. Београд: Факултет политичких наука

смештају) пре свега састоји у припреми детета и хранитеља док је укључивање других значајних особа за дете и чланова хранитељске породице спорадично. Нека од истраживања указују на чињеницу да су се деца која су имала могућност да отворено разговарају са својим родитељима и другим значајним особама брже адаптирала на промене те да се многе тешкоће кроз које пролазе могу ублажити уколико се правовремено започне припрема дете и пружа континуирана подршка⁸. Стога је веома значајно укључити и друге значајне особе из живота детета али и биолошко дете хранитеља у контакте који се одвијају као део припреме за смештај детета у хранитељску породицу⁹. Способности сваког детета да успоставља и одржава комуникацију обележена су друштвеним, културолошким, интерперсоналним контекстом, али и развојном путањом сваког детета¹⁰. Посматрано кроз призму различитих искустава која често имају деца на хранитељству - искуствима злостављања и/или занемаравања, траума и сепарација, стручни радници и хранитељи у највећој мери могу да неуобичајена и изазовна понашања детета сагледају у контексту дететове животне приче. С друге стране, биолошко дете хранитеља често не располаже свим информацијама, односно суочава се са мање или више тешкоћа да на адекватан начин разуме понашање детета на хранитељству. Па ипак, искуства биолошке деце хранитеља говоре да се деца радије отварају њима као вршњацима одраслим члановима породице¹¹.

---

8 Spears, W., Cross, M. (2003). *How do 'children who foster' perceive fostering?* Adoption and Fostering, vol. 27, no 4.

9 Грујић, Д., Иванишевић, Љ., Текић, В., Хаџовић Љ. (2015). *Сигурним кораком до хранитељства – приручник за хранитеље*. Београд: Центар за породични смештај и усвојење Београд, стр.175-188.

10 Лефевр, М. (2017). *Комуникација са децом и младима: радити другачије*. Београд: Универзитет, Факултет политичких наука.

11 Williams, D. (2017). *Recognising Birth Children as Social Actors in the Foster-Care Process: Retrospective Accounts from Biological Children of Foster-Carers in Ireland*. British Journal of Social Work, vol. 47, pp. 1394-1410. Internet <https://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1076&context=aaschslarts> 14/03/19.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

2.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања јесте стицање увида у доживљај биолошке деце хранитеља о њиховом односу са децом смештеном у њиховим породицама. Истраживање је изведено из ширег истраживања спроведеног за потребе израде мастер рада на тему „Улога биолошке деце хранитеља у хранитељству (перспектива детета)“, којим су истражени ставови деце о бављењу хранитељством њихових родитеља, њихов доживљај добијене подршке, однос између родитеља и деце и однос између биолошке деце хранитеља и деце на породичном смештају, односно „браће и сестара по хранитељству“. Истраживање има за циљ да испита како биолошка деца хранитеља доживљавају процес хранитељства и своју улогу у њему. Истраживачка питања су била: Да ли биолошка деца хранитеља свој однос са децом на хранитељству доживљавају позитивним или негативним? На који начин број деце у породици утиче на однос? На који начин дужина хранитељског искуства породице утиче на однос? Да ли су након реализације смештаја наступиле значајне промене у породици и какве су то промене?

2.2. Метод истраживања

За прикупљање података коришћен је упитник, сачињен од две целине: прву чини пет питања затвореног типа за прикупљање општих демографских података као и основних података о хранитељској породици (дужина бављења хранитељством хранитељске породице, број деце на хранитељству и укупан број деце у породици). Другу целину сачињава тринаест ајтема који за циљ имају прикупљање података о доживљају биолошке деце хранитеља о хранитељству. Варијабле које за циљ имају стицање увида у однос између биолошке деце хранитеља и деце на смештају су: „Мој однос са дететом/децом на хранитељству је одличан“, „Мислим да дете/деца која је/су у мојој породици имају поверења у мене“, „Мислим да је/су дете/деца која/-е живи/-е у мојој

породици срећно/-а“ и „Када би се дете/деца које/-а живи/-е у мојој породици иселило/-а, био/-ла бих веома тужан/-а“. Одговори су бележени на петостепеној скали Ликретовог типа. *Продубљеним интервјуима* се настоји анализирати перспектива деце хранитеља у оквиру ширих тема: која су осећања код њих доминирала пре реализације смештаја а која сада доминирају, да ли се и на који начин изменио њихов однос са родитељима након доласка детета на хранитељству, како виде своју улогу у хранитељству, на који начин доприносе адаптацији детета на живот у породици, да ли и које тешкоће могу да издвоје везане за хранитељство, учевају ли и које предности од бављења хранитељством њихове породице.

2.3. Поступак истраживања

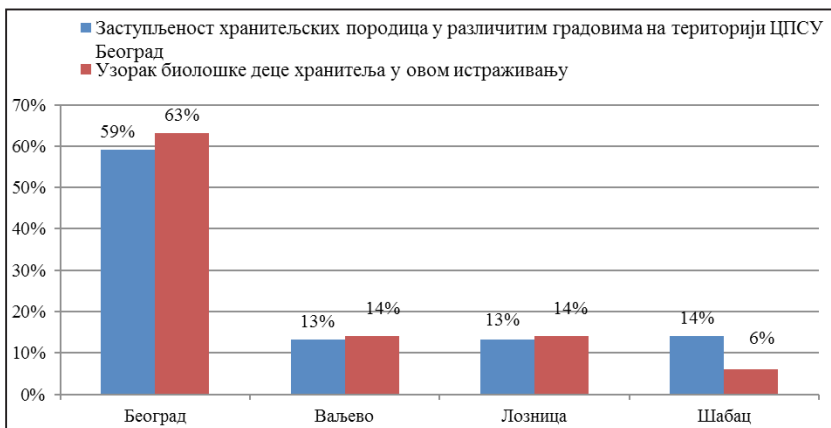
Истраживање је спроведено током новембра и децембра 2018. године и јануара 2019. године. Упитнике су испитаницима достављали саветници за хранитељство Центра за породични смештај и усвојење Београд, задужени за праћење хранитељских породица. Деца су упитнике попуњавала самостално. Сви учесници се сагласили за учествовање у истраживању, а родитељи малолетних испитаника су дали писану сагласност за учествовање у истраживању њихове деце, изузев у случају 12 испитаника који су упитнике доставили путем е-маила, уз прибављену усмену сагласност родитеља.

2.4. Опис узорка

У истраживању је учествовало 61 биолошко дете хранитеља чији се родитељи актуелно и активно баве хранитељством, Према *полној* заступљености, испитано је нешто више девојчица, њих 33 односно 54,1% испитане деце, док је 28 испитаника, односно њих 45,9% мушког пола. Сви испитаници долазе из хранитељских породица које прати Центар за породични смештај и усвојење Београд (град Београд, Лозница, Шабац и Ваљево). Испитаници су *узроста* од 12 до 19 година, просечне старости 14,62 године ($M=14.62$). У циљу разумевања потреба истраживања и питања из упитника, доња старосна граница испитаника је постављена на узраст од

дванаест година. *Хранитељско искуство* родитеља испитиване деце је у највећем броју случајева у интервалу између две и пет година (N=30, 49.2%), у нешто мањем броју случајева преко пет година (N=2, 34.4%) и у најмањем броју случајева мање од две године (N=10, 16.4%). У породицама испитиване деце у најчешће је *смештено* једно дете (N=40, 65.6%), нешто ређе два детета (16, 26.2%), а у само пет породица је смештено троје деце (N=5, 8.2%), што је и законски максимум када је реч о броју деце која могу бити смештена у једној хранитељској породици (Правилник о хранитељству, 2008). *Укупан број деце у породици* је просечно 3,26 (M= 3,24; SD=1,06), док је највиши укупан број деце у једној породици шест. Већина испитаника је из Београда (N= 39, 63.09%), 14.08% из Ваљево (N=9, 14.08%), 14.08% из Лознице (N=9, 14.08%) и 6,06% из Шапца (N=4, 6.06%). Према подацима Извештаја о раду Центра за породични смештај и усвојење Београд за 2017. годину, проценат активних хранитељских породица је на територији града Београда износио 59,07%, за Ваљево 13,25% као и за Лозницу (13,25%) а у Шапцу је проценат активних хранитељских породица износио 14,04% (ЦПСУ, 2018), је приказана репрезентативност узорка према месту становања хранитељских породица (Графикон 1).

Графикон 1: Репрезентативност узорка: однос укупног броја активних хранитељских породица у градовима на територији ЦПСУ Београд (популација) и броја испитане биолошке деце хранитеља из различитих градова у овом истраживању (узорак)

2.5. Обрада података¹²

Коришћени су дескриптивни статистички поступци (израчунате су фреквенције, мере централне тенденције и мере распршења), повезаност континуираних варијабли испитана је помоћу Пирсоновог коефицијента корелације, док је једнофакторска анализа варијансе (One-Way ANOVA) коришћена као тест за поређење разлика између група. Анализирањем садржаја обављених продубљених интервјуа дошло се до додатних сазнања о темама обухваћеним упитником.

3. РЕЗУЛТАТИ

3.1. Резултати обраде података добијених упитником

Анализа података започета је израчунавањем дескриптивних показатеља за ставке које се односе на однос између биолошке деце хранитеља и деце на смештају. Најпре је извршена фреквенцијска анализа појединачних ајтема, а затим је формиран просечни скор. Приказани су и резултати анализе повезаности различитих одлика хранитељских породица (број деце у породици, род и узраст биолошке деце и место становања) и аспеката односа између биолошке деце хранитеља и деце на смештају.

Фреквенцијска анализа указује да биолошка деца хранитеља сматрају да је њихов однос са децом на смештају позитиван (Табела 1).

---

12 Захвалност асистенткињи Ивани Јакшић за свој допринос при обради података.

Табела 1: Фреквенцијска анализа одговора на ставке којима се испитује однос између биолошке деце хранитеља и деце на смештају

Ставка	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Нити се слажем, нити се не слажем	Углавном се слажем	У потпуности се слажем
Мој однос са дететом/ децом на хранитељству је одличан	0%	0%	13,1%	18,0%	68,9%
Мислим да дете/ деца која је/су у мојој породици имају поверења у мене	0%	3,3%	4,9%	31,1%	60,7%
Мислим да је/ су дете/деца која/-е живи/-е у мојој породици срећно/-а	0%	1,6%	6,6%	21,3%	70,5%
Када би се дете/ деца које/-а живи/-е у мојој породици иселило/-а, био/-ла бих веома тужан/-а	1,6%	0%	6,6%	14,8%	77,0%

Анализа поузданости наведене групе ајтема показала је да ставке у великој мери конвергирају ($\alpha=.83$), те је скор формиран на основу све четири анализиране ставке. Високе просечне вредности скора указују да је однос између биолошке деце хранитеља и деце смештене у њиховим породицама веома позитиван ($M= 4.57$) (Табела 2).

Табела 2: Дескриптивни показатељи скора Однос

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Однос	2.50	5.00	4.58	0.60

Утврђена је статистички значајна повезаност између односа и укупног броја деце у породици ($r=.33$, $p=.01$). Маргинално је значајна повезаност између односа и броја деце на хранитељству у породици ($r=.25$, $p=.05$), али нема повезаности између односа и броја биолошке деце хранитеља у породици. Утврђена је маргинално значајна повезаност између година бављења хранитељством и квалитета односа биолошке деце хранитеља и деце на хранитељству ($r=.24$, $p=.06$).

3.2. Резултати обраде података добијених продубљеним интервјуима

Начињени су транскрипти спроведених интервјуа. Испитаницима су додељене шифре: слова М или Ж, у зависности од рода (М за мушки и Ж за женски) и број који означава број година испитаника. Сви испитаници доживљавају свој однос са децом смештеним у њиховим породицама позитивним. По реализацији смештаја, деца хранитеља су добила и нова задужења која су имала удела у процесу изградње међусобног односа. Нове околности укључивале су и нове активности – зависно од узраста детета на смештају. Испитаници наводе да су родитељи очекивали од њих да преузму нове активности. Тако су били укључени у пружање неге бебама - мењање пелена, пресвлачење и храњење; били су укључени и у игру са децом, водили их у школу, пружали помоћ у учењу и олакшавали успостављање односа са ширим социјалним окружењем породице. Испитаници наводе да су ове активности више разумели као игру него као обавезу. У свим породицама интервјуисаних испитаника деца на смештају су, у складу са стандардима, најмлађа деца у породици. Петнаестогодишња испитаница је навела да помаже дечаку који је смештен у њихову породицу да успостави контакте са ширим социјалним окружењем јер сматра да ће му тим активностима омогућити да боравак у породици памти и онда када се буде из ње иселио, што она сматра изузето важним. Она даље наводи да је највише тешкоћа у прилагођавању на измењене околности породичног живота показивала њена осмогодишња сестра, која је пре смештаја била најмлађе дете у породици. Како наводи, уложила је доста труда да сестри помогне да се прилагоди промени,

страхујући да би ако се не прилагоди могла бити одбачена од стране осталих чланова. Говорећи о себи она каже:

„Плашила сам се да ја нећу моћи да заволим то дете. Питала сам се шта ако мама и тата и брат и сестра буду онако... Сви...? А ја будем сама - најстарија а нисам се прилагодила том детету. Нисам мислила да ћу моћи да волим дете које није родила моја мама.“ Ж15

Дванаестогодишњак описује како он доживљава свој однос са дечаком на смештају (дечак је у њиховој породици од самог рођења, сада има две и по године):

„Ја бих наш однос описао само једном речју – беспрекоран. Ја не осећам да смо ми његова хранитељска породица, ја осећам да је он мој брат и мислим да он стварно осећа да га ми волимо као што и ми осећамо да он воли нас.“ М12

Иако сви интервјуисани испитаници вербализују да разумеју привременост хранитељства као вида збрињавања деце, као највећи страх наводе одлазак детета из хранитељске породице. Један испитаник описује своја осећања:

„Ја сам дошао и ја видим њега нема, а ту су његова колица и ограда за играње. Ја гледам сад... Питам где је а оне (сестре) ми кажу: „Социјални радници су га одвели на усвајање, били су пре два сата са неком породицом“. И ја сам ту одмах почео... Почео најгори сан да ми се остварује. Гледао сам по оградици и колицима и нема га нигде. И ја гледам, гледам, и само одједном он почиње на плаче... И ја сам ту плакао, плакао... Било је као да ме је неко пробоо сабљом“ М12

Сви испитаници тврде да се од реализације смештаја њихов однос са родитељима није значајно променио, односно промене које су наступиле не повезују са смештајем. Испитаница наводи да породица проводи више времена на окупу и да то време проводе заједно са дететом на смештају:

„Па променило се у томе да мама све више гледа да будемо сви заједно, све више хоће да нас одведе негде све. Није као да се смањило време, него више проводимо времена. Овако кад није имала шта да ради онда тражи све време шта ће да ради по кући“
Ж1

Дванаестогодишњи дечак такође примећује да су социјални контакти породице од реализације смештаја чешћи те да су односи које породица има са најближим окружењем стабилнији.

Највише им се допада сама чињеница да је дете присутно у породици али и то што прихватањем детета на смештај породица показује своју хуманост и неке помоћ.

4. ДИСКУСИЈА

Биолошка деца хранитеља могу представљати модел понашања на основу кога деца на смештају постепено усвајају правила породичног живота, могу бити другари или подстичући „конкуренти“ који припремају децу за функционисање у ширем социјалном окружењу, могу им бити емоционална подршка¹³. Наведене карактеристике међусобног односа упућују да односи између биолошке деце хранитеља и деце на смештају попримају одлике односа међу сиблинзима. Улога коју заузима биолошко дете хранитеља може бити и протективни али и фактор ризика за адаптацију детета на породичном смештају. Наиме, деца на смештају често имају искуства одбацивања од вршњака које могу доживљавати као конкуренцију за пажњу одраслих¹⁴. Изузетно је значајно да породично окружење има капацитете да одговори на потребе све деце у породици, при чему је неопходно да и биолошка деца хранитеља добијају адекватну подршку родитеља у процесу разумевања процеса покренутих хранитељством. Током интервјуа смо добили исказ једне испитанице која је поделила своја страховања везана за период након реализације смештаја. Она је страховала да би

13 Smith, M. (2015) "The lived and felt experience of foster care from the perspective of foster parents' own children". University of Canterbury. Internet https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/13793/Smith_Morgan_MSc.pdf?sequence=1 13/01/19

14 Борисављевић, Т. (2014). „Успостављање емотивних веза деце на хранитељству са новим људима – понашања која збуњују“: *Искорак*, 01.09.2014.

родитељи могли „одбацити“ њену најмлађу сестру уколико се не прилагоди промени у складу са очекивањима родитељима. Њен исказ можемо разматрати у контексту контрадикторних искустава биолошке деце хранитеља, о којима нам говори Елејн Наск¹⁵, те се даље може размишљати и истраживати о факторима који доприносе односно не доприносе адаптацији биолошког детета на настале промене. Овај налаз је осветлио да би било изузетно значајно истражити колико је прихватање детета на смештају од стране биолошке деце хранитеља аутентично, а колико потиче жеље детета да не изневери очекивања родитеља. Сазнања о овим процесима би нам могла пружити смернице за конкретне и увремене активности подршке породици.

Резултати указују на то да деца доживљавају односе са децом на хранитељству као веома позитивне (86,9% испитаника). Како раније уочава Дафи, емпатичан приступ питањима везаним за хранитељство уопште као и за разумевање конкретних животних околности детета које борави у њиховој породици је приметан код свих испитаника интервјуисаних и у нашем истраживању¹⁶. Добити од позитивног односа међу децом у хранитељским породицама су узајамне: с једне стране биолошка деца хранитеља постају брижнија и емпатичнија, више разумеју тешкоће других, односе се одговорније према обавезама, цене породицу, постају део „тима“, стичу пријатеље¹⁷, док са друге стране деца на смештају добијају сиблинга по хранитељству који ће живот у породичном окружењу учинити аутентичнијим, а остваривање сврхе породичног смештаја достижнијим. Шта више, чак 91,8% испитаника сматра да деца смештена у њиховим породицама има поверења у њих, истовремено сматрајући да су деца у њиховим породицама срећна. Исти проценат деце исказује да би били изузетно тужни уколико би деца на смештају напустила хранитељску породицу.

---

15 Nuske, E. (2004). *Beyond the double edged sword: The Contradictory experiences of biological children in foster families*. нав.дело. Елејн Наск нас у свом раду нас упознаје са паровима контрадикторности које доживљавају биолошка деца хранитеља у контексту хранитељства: делити/губити, бити одговоран/бежати, бити брижан/љутит, викати/шапутати

16 Duffy, C. (2013). *The Impact of Fostering on Birth Children and their Involvement in the Fostering Process: Invisible, Vulnerable or Valued?* Critical Social Thinking Vol.5.

17 Hojer, I., Sebba, J., Luke, N. (2013). *The impact of fostering on foster carers' children*. University of Oxford: Rees Centre for Research in Fostering and Education.

Уочена је повезаност између односа и броја деце на хранитељству у породици али није уочена повезаност између односа и броја биолошке деце хранитеља. Да ли се са повећањем броја деце на смештају организација породице мења на начин да своје снаге усмери на препознавање потреба и налажење начина за индивидуализовим приступом сваком детету - што пуно укључивање биолошке деце хранитеља чини неопходним, у складу са чиме родитељи посвећују више времена да своју децу воде кроз овај процес? Неопходно је међутим додатно истражити добијени квантитативни налаз, како би се могли открити фактори који до њега доводе. Утврђено је и да што је хранитељско искуство хранитељске породице дуже, то је однос између биолошке деце хранитеља и деце на смештају је бољи. Чини се да се биолошка деца хранитеља током дужег низа година бављења хранитељством адаптирају и прихватају хранитељство као део начина живота сопствене породице, на место некадашњег доживљаја корените промене у породици. Захваљујући адаптацији и сагледавању породице на овај начин, деци на смештају приступају на начин који омогућава успостављање односно продубљивање међусобног односа.

5. ЗАКЉУЧЦИ

Испитивање перспективе биолошке деце хранитеља о њиховој улози у хранитељству нам је пружило основни увид у њихова размишљања о овој теми. Добијени резултати нам пружају основу за препознавање области даљих истраживања који би нам могли пружити детаљнији увид у њихово виђење хранитељства те проналажења адекватних и увремењених активности пружања подршке. Налази нашег истраживања указују на то да деца сматрају да су односи између њих и деце на хранитељству у њиховим породицама изузетно позитивни. Промене у породичној организацији након реализације смештаја деца нису опажала у негативном контексту. Испитаници нису уочили да је њихов однос са родитељима пре и након реализације смештаја битно другачији. Активно присуство родитеља (хранитеља), односно вођење деце кроз промене и процесе које хранитељство покреће у породици и међу њеним члановима се истиче као кључни фактор

адаптације на промену како биолошке деце хранитеља, тако свакако и деце на хранитељству. Изузетно важну улогу у пружању подршке хранитељима и деци заузимају саветници за хранитељство, директним и индиректним активностима подршке. Чини се да би вршњачка едукација могла бити још један веома значајан вид подршке биолошкој деци хранитеља. Организовањем група вршњака у којима они са хранитељским искуством могу представљати и отварати за дискусију теме из домена хранитељства, односно усмерити на неке од начина превазилажења тешкоћа везаних за хранитељство онима без или са скромним хранитељским искуством може бити од значајне помоћи. На сличан начин, може се разматрати и организовање трибина, предавања или сличних окупљања на којима је обезбеђено и учествовање стручњака а које за циљ има едукацију, и подршку биолошкој деци хранитеља, односно ширење мреже актера који активно учествују у обезбеђивању услова за остваривање сврхе хранитељства. Свакако да континуирани директни рад саветника за хранитељство са хранитељима и усмеравање на промишљање о значају односа између њихове биолошке деце и деце на смештају представља основу за даљи рад на ову тему. На крају, у едукативне програме за хранитеље које реализују центри за породични смештај и усвојење би могла бити укључена и ова тема, значајна за разумевање и обезбеђивање оптималних услова за раст и развој детета (деце) у хранитељској породици.

ЛИТЕРАТУРА

Борисављевић, Т. (2014). „Успостављање емотивних веза деце на хранитељству са новим људима – понашања која збуњују“: Искорак, 01.09.2014.

Грујић, Д., Иванишевић Љ., Текић В., Хаџовић Љ. (2015). *Програм припреме будућих хранитеља Сигурним кораком до хранитељства – приручник за тренере*. Београд: Центар за породични смештај и усвојење Београд.

Жегарац, Н. (ед.) (2014). *У лавиринту социјалне заштите: поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају*. Београд: Факултет политичких наука.

Жегарац, Н. и др. (2015). *Кодекс професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије*. Београд: Комора социјалне заштите.

Лефевр, М. (2017). *Комуникација са децом и младима: радити другачије*. Београд: Универзитет, Факултет политичких наука.

Миленковић, С., Грујић, Д. (2010). *Хранитељство за бебе*. Београд: Центар за породични смештај деце и омладине Београд, стр. 116.

Правилник о хранитељству. *Службени гласник РС*, бр. 36/2008

Duffy, C. (2013). *The Impact of Fostering on Birth Children and their Involvement in the Fostering Process: Invisible, Vulnerable or Valued?* Critical Social Thinking Vol.5. Internet, <https://www.ucc.ie/en/media/academic/appliedsocialstudies/docs/ClaireDuffy.pdf>

Hojer, I., Sebba, J., Luke, N. (2013). *The impact of fostering on foster carers' children*. University of Oxford: Rees Centre for Research in Fostering and Education.

Nuske, E. (2004). *Beyond the double edged sword: The Contradictory experiences of biological children in foster families*. Paper presented at the Conference on International Research Perspectives on Child and Family Welfare.

Smith, M. (2015) *"The lived and felt experience of foster care from the perspective of foster parents' own children"*. University of Canterbury. Internet, https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/13793/Smith_Morgan_MSc.pdf?sequence=1 13/01/19

Spears, W., Cross, M. (2003). *How do 'children who foster' perceive fostering?* Adoption and Fostering, vol. 27, no 4.

The fostering network. (2008). *Sons and daughters policy*. Internet, <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/sites/www.fostering.net/files/public/resources/fostering-networks-position/>

sons_and_daughters_policy.pdf 20/03/19.

Williams, D. (2017). *Recognising Birth Children as Social Actors in the Foster-Care Process: Retrospective Accounts from Biological Children of Foster-Carers in Ireland*. *British Journal of Social Work*, vol. 47, pp. 1394-1410. Internet, <https://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1076&context=aaschsslarts> 14/03/19.

Younes, M. N., Harp M. (2007). *Addressing the Impact of Foster Care on Biological Children and Their Families*. *Child Welfare League of America*. vol. 86, #4, July/Avgust 2007, pages 21-40.

Jasna Knezevic

RELATIONS BETWEEN FOSTER CARER'S BIRTH CHILDREN AND CHILDREN IN FOSTER CARE (BIRTH CHILD'S PERSPECTIVE)

Resume

Relations between foster carer's birth children and children in foster care are rarely explored in research and are rarely in the center of professional work – especially when there are no visible indicators that they are damaged. Nevertheless, reports indicate that there are many difficulties when it comes to establishing relations between children in the family. Lack of information that should be shared with both birth children of foster carer's who are expecting a new family member and a child in foster care that enters the family is a factor that prolongs adaptation. This being said, questions such as how do these relations continue to develop or how do foster carer's birth children see them are some of the questions that this paper aims to answer. The sample of this research is contained out of 61 birth child of foster carers, aged 12 to 19 years old, both genders (N=61, 33 girls, 28 boys). Examinees are members of foster families living followed by Center for Foster Care and Adoption in Belgrade: City of Belgrade, Šabac, Valjevo and Loznica. Questionnaire and interviews were used for obtaining data. The results indicate that foster carer's birth children think their relations with foster children are very positive (86,9%). 91,8% of our examinees think that foster children have confidence in them and at the same time they think children are happy living in their families. The same percent of the examinees said they would be very sad if the child left their family. Relations between children get better as the years of experience of fostering grow, which indicates that children adapt to fostering and accept it as a part of their family lifestyle. The results show that relations get better as the number of children in foster care grow. Examinees say that they recognized their parent's expectations and accepted new responsibilities when their family started fostering. Still, they didn't see these changes as negative ones. On the other hand, some of the given statements

pointed out the importance of assessing birth child's motivation to accept changes in the context of parental expectations. Children outlined the importance of their parent's presence and support during adaption. Reports show that in the beginning foster carers are more focused on understanding needs of the foster child so that they often let their child's needs slip. That is why professional support, especially support of fostering counselor is an important factor that can help foster carers awake the importance of the relations development between "foster siblings".

---

* Овај рад је примљен 09. јула 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 26. новембра 2019. године.